

BERTOLT BRECHT:
KURÁZSI MAMA ÉS GYERMEKEI

moderátor: Szász János, elemző: B. B. ?!

Miért nem szólt közbe, B. B. ?!

Nagy kiterjedésű *Kurázst* játszik a Víg.

Egyik csupaszig oldalfaltól a másik portálig, sülyesztőtől a zsinórpadról. A színpadra fektetett sáncok – Antal Csaba óriási, rőten görögül romosházfal-díszletének vágánya – benyúlik a nézőtérre, az első sorokban ülők vállát nyomja, nyakát fenyegeti. Hátról, a teátrumról elnevezett kis utcára nyitott szárnyas kapun időnként bemásíroznak a téli hideg. A néma Kattrin a publikumba furakszik, majd férjhez menési vágyától úzve talán az előcsarnokig szalad, mielőtt a túloldalon visszarohana.

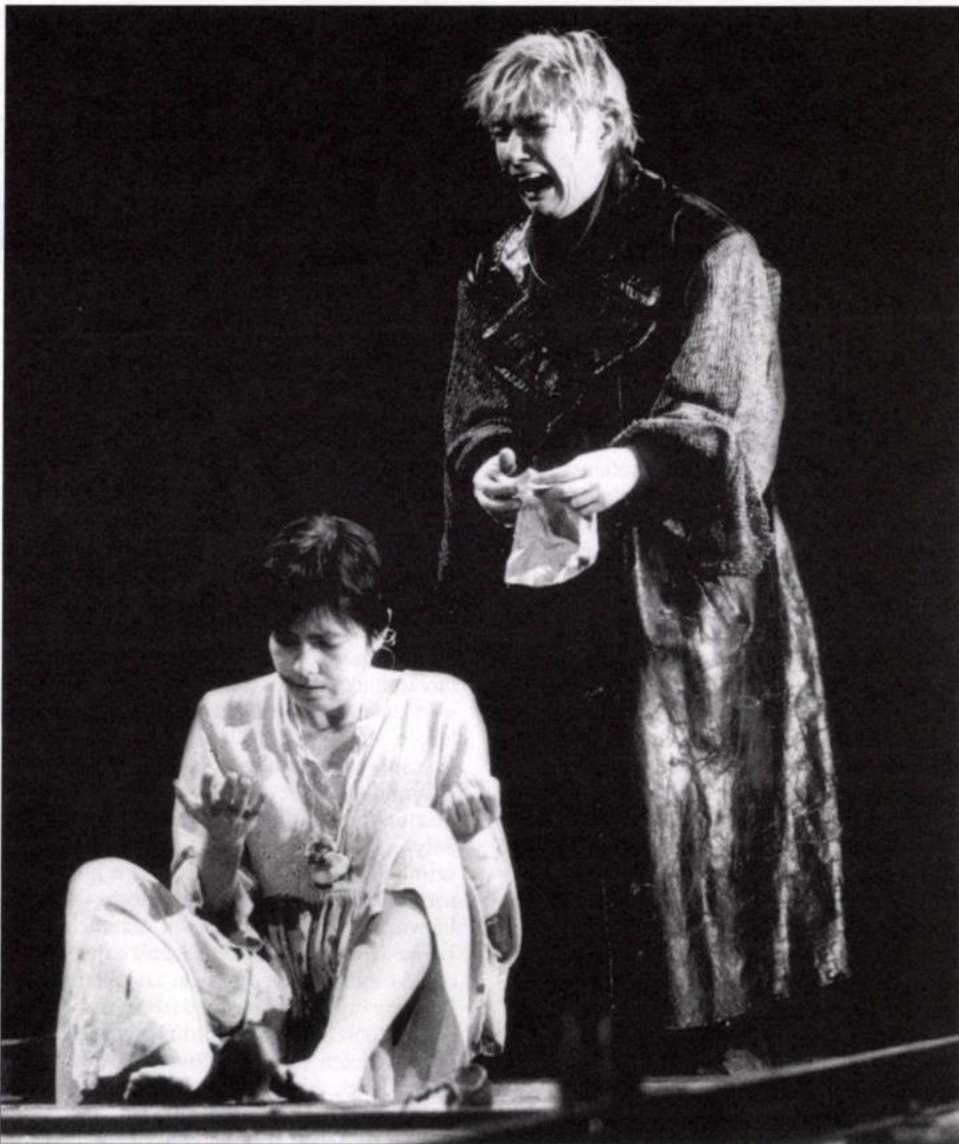
Az alcíme szerint is *háborús* darabot – krónikát – berakták a Víg színház hatalmas torokába, s a sötét szájüreg néha ráharap, néha meg nem. A világot jelentő deszkák – és vezetékek, radiátorok, gépezetek, reflektorok – vagy hajlandók elviselni és szolgálni a terhet, Szász János értelmezését és rendezését, vagy nem.

A *Kurázi mama és gyermekei* előadásán ön is megjelenik, B. B. Nem mint Herr Brecht, nem mint „művész úr” – sokkal inkább úgy, amiként egy-egy versében saját magát nevezte, s ahogy a teremtményei között, a színházban otthonos: hülyegyerek-frizurás, szemüveges, kis termetű, a nyakkendő ellenére is hétköznapi öltözékű B. B.-ként, hűvös magabiztossággal, az érzelmességet és a cinikusságot súroló fölényvel. Remek ötlete Szász Jánosnak, hogy magát föltámasztotta a halhatatlanságból, hiszen ki más lehetne illetékesebb a jelenetek summázatát, instrukcióit, az „elidegenítő feliratokat” tolmácsolni? S az ön intésére – a *kettejük* intésére – elég érdekesen és elég sokszínűen el is mondja magát a színmű. Életre kel a kőkemény hős anya, aki lőporfüstben és kardcsattogásban is fölneveli a gyermekeit, hogy azután mind a háromnak a haláláért, így vagy úgy, súlyosan felelős legyen; életre kel Mutter Courage, aki mindent tud az évtizedekig tartó (vallási köntösbe, azaz isteni érdek mögé bújtatott) öldöklésről, de mert kiszolgáltatott haszonleső – s mert élvezi a saját vélt sebezhetetlenségének és szabad életvitelének szerepét –, gerszti is a háborút, amelynek „még sokáig nem lesz vége” – melynek sose lesz vége, mivel kezdete sem volt: már a kezdete előtt tartott. Ennek a világháborúnak a megérzésként a tibeti dallamok tengerárjától az európai egyházzenei hagyomány klasszikus zenéig többféle hanghatás alkalmas (a zenei munkatárs, Presser Gábor intuíciói alapján), és a látvány egésze, az effektusok sora is lehet merőben eklektikus. Elvileg nagyon sok – majdnem minden – színházi hatásköz annak a gondolatnak a szolgálatába állítható, amelyet csak durva egyszerűsítéssel nevezhetünk antimilitánsnak, pacifistának vagy akár humanistának.

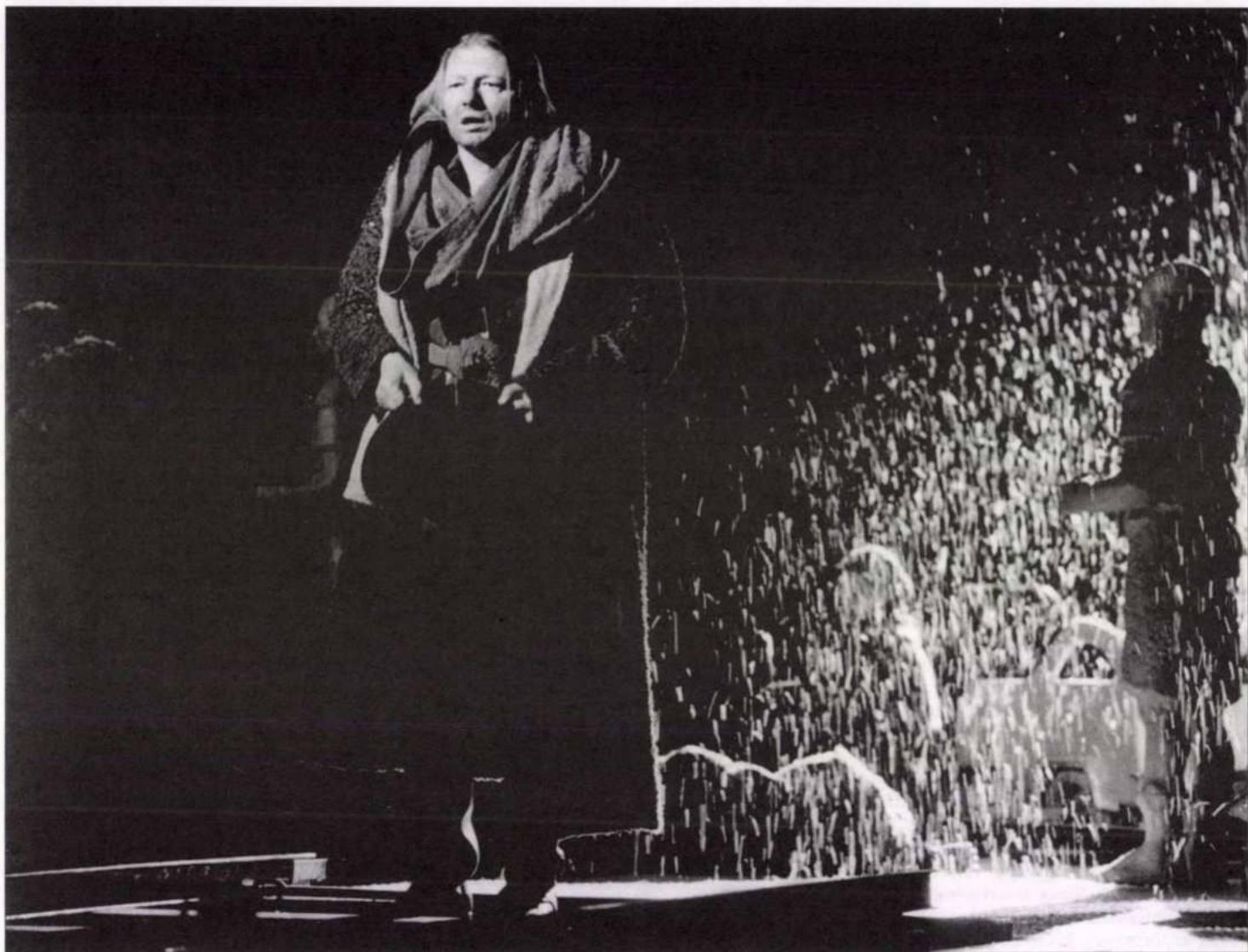
Fesztbaum Béla ad alakot önnek, tisztelt B. B., s a színészi tehetség erőteljes jele, hogy a mégiscsak alkalmi szerepből, a szivarozó figurából karakter válik, mellékessége ellenére az előadást átjáró centrális, a tekintetet vonzó s szemünk tükrében a lelkiismeretünket és józan eszünket kereső egyéniség. Ön amolyan moderátora, tapintatos organizátora is a produkciónak – ha kell, egy megkezdett replikával adja át a szót, lódtítja munkára a színészt, tehát a vígszínházi *Kurázi* egyszerre épp keletkező-alakuló (szín)játék, illetve majdnem az (a háború), amit leképez. Ám ha így van, akkor ön, a XX. század egyik kvalitatív rendezője és irritálóan hatásos színházelméleti, dramaturgiai nagysága miért nem ragaszkodik saját magához? Ha

Szász János (film)rendező, a közelmúlt két-három színházi csemegéjének létrehozója nem konzultált eléggé mélyrehatóan önnel, ön miért nem ült le vele egy abszint mellé? Miért hagyta, B. B., hogy Fesztbaum a hadikurva Yvette Pottier ezredes szeretőjét is eljássza? Csak azért, mert ez az idiótán félelmetes főkatona is nikotinista?

S mit szól ahhoz komplex B. B.-minőségében, hogy Kurázi egyik fia, Stüsszi anyaszült meztelenre vetkezve akarja elrejteni egységének zsoldládáját? Azt még csak-csak elfogadhatta, hogy a nagykamazs rémületében nem a megfelelő helyet keresi, hanem jobbról is, balról is a falnak rohan, hátha kitérít, szétfeszítheti a mindenfelől ellenséges teret. De ha valaki – végső kétségbe-



Börcsök Enikő (Kattrin) és Kútvolgyi Erzsébet (Kurázi)



Szakács: Hegedűs D. Géza (Schiller Kata felvételei)

esésében és halála közeledtével – így cselekszik, az-e a legnagyobb gondja, hogy lehetőleg háttal álljon a közönségnek, és szaladtában mindenképpen a szemérme elé kapdossa a pénzes kazettát? A mozgástervező Horváth Csabától ebben a jelenetben a rettenet koreográfiája helyett egy extrém fügefalevél prúd megjátszását fogadta el a rendező. Csányi Sándor (Stüsszi) nem is bírja a versenyt se a kevésbé megokolt pőreséggel, se a ládával.

Hujber Ferencnek (Eilif, a másik fiú) alig van arca az óriási tömegben. Hegedűs D. Gézának (Szakács) a ruhák szürke, barna, fekete színeit és historikus árnyait különben jól eltaláló Szűcs Edit jelmeztervező eleinte valami kalózgúnyát ad, ráadásul Yvette a szakácsgyalázó *Cimboráló nóta* helyett az ide átemelt *Surabaya Johnnyt* énekeli el; ebből az alapozásból szinte lehetetlen előhívni a foga fehéret a vége felé kimutató Pipáspétért (a dráma „férfi Kurázsiját”, Kurázszi mama agresszív széptevő-jét és széttipróját). A rengeteg színész és statisztika sorából kevésnek kedvez a sok, sokféle – és általában monumentális – hatáselemmel dolgozó interpretáció. (Olykor parányi villanásokat is szétzúz a riasztó dilettantizmus.) Hajdu István vázlatot nyújt, legföljebb minden második oldalt lapozza föl a puhány Tábori pap rég elhagyott Bibliájából. Gyuriska Jánosnak (Zsoldosvezér) jut egynéhány – képzőművészeti, kompozíciós értelemben is – szép pillanat. Szász János „képkivágásai”,

reflektorkezelésének expresszív, egymást metsző fénykaszái, a légteret földaraboló – a hóéséskor különösen markánsan érvényesülő – fényháromszögei emlékeztetnek.

Bizonyára az altatta el az ön éberségét, B. B., hogy amit Szász tud – részleteket kiformalni –, azt nagyon tudja. A Kurázszi mama lakó- és fuvarozókocsijának helyét átvevő, a forgandó hadiszerecsere szerint bővülő vagy szűkülő babakocsi-kisvonatnál gyönyörűbb, képtelenebb, kiáltóbb háborúellenes jelképet nehéz kitalálni (ezek a rozzant, foldozott csecsemőjárgányok a békeháborús jelen kukabúvárainak megbecsült munkaeszközei is). A kihasználtságához képest elmerétezett díszletben – melyben a falazat és a torony forgása, csúszkálása főleg az időmúlást és a helyszínváltozást közvetíti – az ugyancsak kissé diszfunkcionális sín a botladoztató létakadályt (s tán a távolságot, a végtelenséget) szimbolizálja. A babakocsisor s a hozzá tartozó emberek mindig csak tántorogva, bucskázva, káromkodva képesek átkelni a nagy körbe-körbe feygenckényszerét rájuk parancsoló (noha persze egyenes, azaz kereszt alakú) vágányon. Káromkodásból van bőven, mert a több fordítás és fordításrészlet segítségével a jelen magyar szöveget papírra vető Szász János és Rácz Erzsébet – nem ok nélkül – durvítottak a textuson.

Őn, tisztelt B. B., nagyon jól érezheti magát a fenséges nyitó képben: ahogy a

süllyesztőből csigalassúsággal kinöveszti magát a darab szereplőgárdája, az ön szelleméhez illően prezentálva a kezdést (a suta, félbehagyott lezárás százötven perccel később már nem ilyen örömteli). Aligha kétséges, hogy az ön keleties elemeket bőséggel fölvonultató dráma- és színházfelfogása idézte a Víg színpadára a kínai agyagkatonák kópiáit. Az „igazi” harcosok közé állított, ezüstnéma, rezzenetlen „cserépkatonák” az ágyútöltelek-, a céltáblaember sokszorosíthatóságát juttatják eszünkbe: mindenfajta háborúnak mindig akad, kerül áldozat-utánpótlása. Nemcsak a háború-háborúnak, hanem mindenfajta illogikus, de társadalmi-történelmi „fejlődésment” megkívánta létharcnak. Lenyűgözőek az időtlen agyagvitések, amíg sorsukba cövekeltlen, kísértetiesen sűrű fénypázmákban állnak. Illúziórombolóak, amikor fölnyalábolják és odébb- vagy kiviszik őket. Ilyen Szász egész rendezése: a nagyszerűen megalakított, megkezdett képek nem tudnak mit kezdeni önmagukkal. A legtöbb jelenet a saját halottjának tekinthető. (A koreográfia legjobb epizódja is: a két – csak sisakjuk alapján megkülönböztethető – tábor botokkal vívott, keleties kódolású harca az előadás nem felledhető zárványainak egyike.)

Három nagy színésznője van az előadásnak, noha művészi teljesítményüket az ökonomia hiánya, az előadás egyszer-egyszer a neveltségességig és zavarosságig elegyes jel-

lege korlátozza. Pap Vera (Yvette) a *Surabaya Johnny*ba nem a háború: az egész istenverte élet jáját beleéneklé, belesírja (ő igazolja, az este dramaturgiája tagadja e dal itteni létjogosultságát). Nem széthúzza: összehérszeli a „bukott” nő jóságának és hitványságának jellemtartományát; nem két mérlegelhető végletet – egy megélhető asszonyt alakít. Sem ő, sem a rendező nem pepecsel a színmű sokszor agyonjátszatott *piroscipő*-kellékével (és -motívumával). S még elegánsan tartózkodó is Pap Vera szerepformálása: kikanyarítja a maga részét, de előreengedi Kurázi mamát és leányát.

Börcsök Enikő (Kattrin) messze elkerüli a néma lány figuráját gyakorta megterhelő szószömötölést. Nem hívja föl magára beszédpótlékokkal a figyelmet. Úgy él a kezdetleges artikulációk világában, mintha tökéletesen tudna beszélni. Átvészeli az egyik fölöslegesen becsempészett – mert kontextusba nem helyezett – utalást, a testvérszerelemre vonatkozót. Infantilizmusa – babaszerűség lóg a nyakában, a külvilágból sok mindent játékszerként kezel – egy már nem is annyira fiatal nő nemi, házassági és anyai vágya. Úgy szereti övét – ez ki is ül mindig az arcára, hangot kap hörgéseiben, látszik roppant racionális tetteiből –, hogy semmit sem tanult az anyja és fivérei sorsából. Városébredés „dobolási” (kongatási) jelenete a díszlet elméretezettsége, előnytelensége (és a város választalansága) miatt a remélnél hatástalanabb (előtte viszont jó az árulóvá zsarolt, megalázott testvérpár, a két fiatal paraszt végzetes vergődése).

A *Kurázi mamát* – mondják – Kút-völgyi Erzsébet kedvéért vette elő a Vígszínház. Okkal. Uralja a színpadot, figuráisan elsőrangú, ha énekesbeszédbe vált, önmaga fölé nő. A harmincéves háborúnak ő, a csencselő, a kenyeret, húst, pálinkát árusító, csereberélő maszek hadtápos a hadvezére. Ezt a háborút ő csinálja, azokkal, akiktől lőszert vesz két-harmad áron, s akiknek, akarva-akaratlanul, átengedi martalékul a gyermekeit. Ő csinálja, s nem a jellemző módon oly nagy röhögések, közlegényi népnünpély mellett eltemetett főtiszt(ek). Csinálja, ez a bűne; végigcsinálja, ez az ellentmondásos nagysága.

Nehezen eldönthető kérdés, jó-e, hogy Kút-völgyi ív, folyamát helyett fragmentumokat, figura helyett ikont, idolt játszik. Ezt maga tanácsolta volna, B. B.? Hisz van benne ráció; bizonyos értelemben magára vallana (csak ebben az előadásban nagyon sok mindenre rá lehet fogni, hogy „brechtes”, és sok mindent lehet, kell mentegetni azzal, hogy nyilván tudatosan „nem brechtes”). A színész nő számos jelenetét úgy kezdi, hogy már a színpad mögül készen hozza azt, akivé a nyílt színen, megokolva kellene válnia; esetleg olyan hangot üt meg egy párbeszéd, situáció elején, amely csupán a végén lehetne indokolt. Az elementaritás, az izzás, a Kút-völgyit jellemző teljes odaadás, a játékba való önégető belefeledkezés nem a maga iskolájára vall, B. B.

Gondolom, a színész nő tehetsége előtt ennek ellenére is fejet hajt. S mert önnök van szeme, látja Szász János színházrendezői talentumát, a szövegszerű színházszerűen fo-

galmazni tudó képességét – a makrostrukturáisan ingatag és vitatható előadás legalább tucatnyi mikrostrukturájának kiválóságát. De azért, ahogy jár-kel a színpadon, tisztelt B. B., sügön még ezt-azt a színészeknek, alkotóknak. Ha teheti, a nézőknek is.

Mindnyájunknak.

 **TARJÁN TAMÁS**

Bertolt Brecht: Kurázi mama és gyermekei (Vígszínház)

Fordította: Nemes Nagy Ágnes. A vígszínházi változatot Márton László, Weöres Sándor, Eörsi István, Bodolay Géza fordításának felhasználásával készítette: Szász János és Rác Erzsébet. Zene: Paul Dessau. Díszlet: Antal Csaba. Jelmez: Szűcs Erzsébet. Mozdás: Horváth Csaba. Dramaturg: Rác Erzsébet. Zenei munkatárs: Presser Gábor. Rendezte: Szász János.

Szereplők: Kút-völgyi Erzsébet, Börcsök Enikő, Hujber Ferenc, Csányi Sándor f. h., Hegedűs D. Géza, Hajdu István, Pap Vera, Gyuriska János, Menszátor Héresz Attila, Fesztbaum Béla, Csöre Gábor, Bernáth Dénes, Borbély Vali, Dolmány Attila f. h., Farkas Péter, Fábian Gyula, Fosztó András, Galler András, Gantner István, Horváth Ákos, Kalmár Tamás, Kassai László, Kokics Péter f. h., Koleszár Bazil Péter, Kulcsár László, Schmed Zoltán, Szamosi Zsófia f. h., Sárkány Zsolt, Szentirmai Zolt, Szűcs Lajos, Valovics István, Vass Szilárd, Vámos Veronika.